

Egyfelvonásos kétfelvonásos
Az arany ára a Komáromi Jókai Színházban

Bereményi Géza / Az arany ára szerzője, s a komáromi előadás vendégdramaturgja/ piaci játékként jegyzi színdarabját, ami nem műfaj, mint, ahogyan a kereskedelmi játék sem az, meg az Istennel való szembeszegülés sem. A játéktér valóban egy bizonyos piacon található elárúsító hely, annak környéke s vonzáskörzete, mely tágabb értelemben / értelmezésben/ a Teleki piactól Berlinig, Bécsig, Moszkváig, vagy éppenséggel Amerikáig ér.. A játékban lepergő idő a magyar történelem egy szelete, 1945 tavaszától vélhetően a hatvanas évek közepéig tart .

A játék kezdetén a főszereplő Monori Sándor /Tóth Tibor, Jászai Mari-díjas/ negyvenöt éves, a piac „ keresztapája”, élet és halál ura, orgazda, aki a Nyikoláj nevű orosz tiszt / Skornka Tibor/ által összeraboltatott műkincseket, lakberendezési tárgyakat, bundákat ékszereket raktározza és abban a hitben él, hogy ezt a töménytelen kincset legalább mutyizva átmentheti a még bizonytalan, de megállíthatatlanul közelgő új világ piacára. Nyikoláj viszont másként gondolkodik: mielőtt Berlin felszabadítására indulna, náci-inges pribékjeivel ronggyá vereti Monorit s a Monorihoz közel állókat, evakuáltatja a rablott kincseket, Monorit megalázza, s, majd, hogy a mindkettőjük által tudott brilliánsok nem kerülnek elő, Nyikoláj elmondja azt a kulcsmondatot, amely mind Monori életének, mind Magyarország háború utáni történetének alapvetője: „Sándor, Sándor. Szerencsés ember vagy te, hogy sietek. De visszajövök Berlinből. És te tartozol nekem. Azért nem lölek le. Visszajövök és odaadod. Csókolj meg. Ne felejs el, Sándor.”

Bereményi / köztudottan/ az Eldorádó című film/1988/ forgatókönyvét írta át színpadra, s minden igyekezete ellenére az Az arany ára színpadra áttelepített Eldorádó lett. Ez egyáltalán nem baj. Akik nem látták a filmet, nekik nincs összehasonlítási kényszerük, sem szereplőkben, sem meseszövegben, akik pedig látták, nem bánják, hogy mindkét változatot megnézték. Negyven jelenetből áll össze a dráma, a negyvenegyediket, Monoriné / Holocsy Krisztina/ fohászatát toldaléknak tekintem.

Negyvenegy etüd. Attól izgalmas a dramaturgiája, hogy a feljebb idézett Nyikoláj-Monori konfliktust, valamint a Skultétivel / Mokos Attila/ folytatott nagy alkut s üzletkötést kivéve, minden , a dráma építkezését meghatározó esemény a játéktéren kívül történik meg: Poremba meggyilkolása, az ÁVÓ, a Párt, a gyermek születése, s Monorinak a lehetőségként létező Istennek nyomatékos tagadása, s az Isten felé irányuló folyamatos bizonyítási kényszere.

Színháztörténeti szempontból érdemes megemlíteni, hogy a Monorit alakító Tóth Tibor egyetemi vizsgálóelőadásában / Molnár Ferenc. Liliom, 1994, nov.25./ ugyanazt a poklot járta meg, mint a mostani szerepében, alkatilag, személyiségében, lelkületében egyaránt. Átmentve az egykori virtust, Monori szerepében Tóth Tibor jelentőset alakított, s alkotott, annak ellenére is,/ vagy talán épp ezért/ hogy játéka a második felvonásban láthatóan eltért a rendezői szándéktól.

A szerző pontosan tudja, hogy a kinti világot, az ottani történéseket be kell csempészni a játéktérre, mert négyzögösedne a kerék, így kap a játékban kulcsszerepet Csöpi / Bandor Éva, Jászai Mari-díjas/, úgy is, mint piaci kofa, úgy is, mint Nyikoláj szeretője, úgy is mint a Párt mindenese, úgy is, mint Gombacsik /Szabó Viktor/ anyja. Ő hordozza magában a kor naponta változó változásait, a diktatúrát s megbocsátást egyaránt. Amennyire sokszínű Csöpi élet-halál harca, annyira sokszínű, s vele együtt árnyalt Bandor szerepformálása: rafinált, nyíltszívű, gátlástalan, szeretetteljes. Túlélő.

A mindenkori piac mindenkori hangulatához szorosan hozzátartoznak a piaci lézengők. Ők azok akik mindenkit ismernek, akiket mindenki ismer, akik mindenkiről és mindenről tudják a

tutit, akik odébb teszik a ládát, akik leveszik Sanyi bácsi kabátjáról a szösz / egyszer levettem, emlékszik, Sanyi bácsi?!/, akik tüzelőt szereznek, takarítanak, akik ezért kosztot biztosan, de rendszerint kvártélyt is kapnak Akik közül az egyik akár életét is adná Monoriért, akik közül a másik próbálkozik Monorival szemben , mert Monori szeretne lenni, akik közül a harmadik az idomítás csodája, a szelíd tömeggyilkos. Hétköznapi, egyszerű, mégis végtelenül összetett lelkületű, sérült figurák. Berci, / Fabó Tibor Jászai Mari-díjas/ a piac őskövéte, Monori mindenese, a titkok tudója. Gombacsik, kamaszbűnöző, „ elbugázta” Monori pénzét, ledolgozza, így vezekel, majd avanzsál ÁVÓS hadnaggyá, s bukik, aztán, hogy Monori saját megöletésére készülve eladja neki a standot Sanyi bácsi suta alteregójaként tündököl és lődörög a piacon. A harmadik, a Tulipán /Horányi László m.v/ alkun szerzett portéka, aranyműves-és tömeggyilkos. Egyik se főszerep, de a jelenlétük szinte folyamatos, ami mellett nem mehetünk el szótlánul.

Fabó Tibor Bercije a tudatosság, a fegyelem és a színészi alázat. Ha mozdul, akkor mozdulni kellett, ha megszólal, az hangsúlyos, amikor meghal, olyan észrevétlenül vált világot, hogy föl se fogjuk.

Horányi Tulipánja megalázottságában is büszke. Mozgásában olykor feltűnik a Hét mesterlövész című vadnyugati film valamely markáns szereplőjének a viselkedése, de nem nagy baj, mert azonosul valamivel, s ezt mindvégig következetesen vállalja.

Mind a rendezőnek, / Bagó Bertalan m.v. Jászai Mari-díjas/ mind a dramaturgnak időben észre kellett volna vennie, hogy Szabó Viktor számára Gombacsik szerepe szakmailag túl nagy teher. Ezt a figurát nem lehet a felszínesség és a külsőségek síkján kezelni, mert felszínes marad és a külsőségek szintjén bukdácsol. Amíg Sanyi bácsi csicskásaként lelkesedik, harsánysággal ellensúlyozva azt, hogy mielőtt a biztonságot jelentő vackába hazatért, éppen rablógyilkosságot követett el, alakítását el is fogadhatjuk. Nem azért, mert hiteles, hanem , mert Monoritól és Bercitől elegendő információt kapunk arról, hogy Gombacsikkal mi, mikor, hol és miért történt. Ez az a szerep, amelynél a rendező nem hagyhatja figyelmen kívül a múltó időt. Minden más játészó mindvégig az marad, aki volt 1945 tavaszán, csak Gombacsik / Csöpire külön kitérek/ nem, mert ő nem csupán kosztümöt, de karaktert is vált. Szerencsétlen, szárnyaszegett gyilkosként megy el Sanyi bácsitól s az ÁVÓ hadnaggyaként tér vissza hozzá. A hitelességhez a bőrkabát kevés, a verés pusztá külsőség. Akinek kellett volna, nem hangolta rá a feladatra, nem mesélte el az ÁVÓ gyilkosan humanista lelkületét. A 20.és 21. jelenetben Tóth Tibor már-már megalázó módon játszotta őt le a színpadról. Klasszis különbséggel. A szakmai pehelysúly a félnehézzel ütközött. Nem kellőképpen körültekintő szereposztás, pedig a rendező ismeri a társulat tagjait./ Itt jegyzem meg, hogy jelenleg több, mint negyven, a Felvidékről származó, egyetememet végzett színészünk lézeng a világban, számos rendezővel, díszlet-és kosztümtervezővel együtt anélkül, hogy a színházunk vezetése akár egyszeri munkát is ajánlott volna nekik/ Szabó Viktor harmadik figurája, amikor Gombacsik már középkorú, saját piaci standja van, sajnos verbálisan is követhetetlen, mert felesége az „ érett, erélyes” Karola / Jókai Ágnes e.h./ folyamatos rikácsolása megfoszt az odafigyelés lehetőségétől. Elképzelhető, hogy a rendező polgárpukkasztásnak szánta Karola alakítását, csak ez az instrukció magában hordoz egy jelentős tévedést, tételesen azt, hogy Karola szerepének illetően megformálása színészi teljesítmény. Gombacsik szerepléte kulcsfontosságú az Az arany áraban, egy felkészültebb színésszel az utóbbi évek egyik legerősebb előadása valósulhatott volna meg Komáromban.

Monorinak Istenhez fűződő viszonya alapvetője kellene legyen a teljes játék szellemi vonulatának, mégsem az. Azért nem, mert maga a szerző sem tudja eldönteni, hogy milyen ez a kapcsolat, hiszen más az Eldorádóban és más az Az arany áraban. A színpadi játékban Monori tagadja Isten létezését, mégis mindvégig perlekedik vele, s a kulcsfontosságú pillanatokban, Imike / Méhes Mihály m.v. később Simon Barna m.v./ megszületésekor /” Fiú! Hallottátok? Fiú! Fiam született Megjött a lányom! Tőlem vegyetek emberek! Szült a

lányom! Fiú!/, majd Imike halálból való visszatérésekor Monori / lehet, csak ösztönösen/ felnéz az égre. Mintha mégis Isten győzne, de nem nagyon, mert azért itt volt a pénz, és itt volt az arany is. Monori és a Mindenható közötti összekötő kapocs Monoriné / Hlocsy Krisztina/ aki erős hitével biztosítja a háttér-biztonságot emberének. Ez a hit átítatja Hlocsy Krisztina játékát: a szerepével való azonosulása, szakmai alázata megrendítő. Személyében nagyformátumú színész nő játszik a Komáromi Jókai Színház színpadán!

A fiú megszületése Monori magatartásában a Megváltó megszületésével egyenértékű, sőt! Lánya, Marika / Tar Renáta / létezése ebben az egyetlen pillanatban fontos a számára, más időkben jelentéktelen személy, aki rendszerint rosszkor jön, s útban van. Tar Renáta az első jelenésében, amikor megérkezik Bécsből, s bejelenti a fiú megszületését, szépen teljesít, később beleszürkül önmaga jelentőségtelenségébe. Nagyjából ugyanez a rendezett sors jut osztályrészül Tibornak, Marika férjének / Olasz István / is. Egyetlen színészi és színpadi villanás, amikor a lábadozó Imike rádöbben, hogy valójában nem Monori, hanem Tibor az ő édesapja. Egyetlen hiteles, mélyen emberi pillanat, melyben Olasz István megmutatja, hogy elfojtott érzések dűlnak a lelkében, s ezt színészilag megvalósítani is képes. Az összes többi érkezése olyan, mintha leugrana a villamos lépcsőjéről egy csikkért, minden megszólalása önmaga visszhangja egy távoli barlangból. Azért itt meg kell jegyeznünk, hogy mind Tibor, mind Marika, mind Dr. Ridovics / Majorfalvi Bálint / karakterét, s jellemét a szerző, a többi figurához képest nagyvonalúan kezelte: dramaturgiai vakvágányra terelte őket. Ez a figyelmetlenség azért zavaró, mert másutt meg ragyogóan alkalmazza a műfaj sajátosságait: Skultéti / Mokos Attila/ gazdag kereskedő és Monori alkuja egy megdöbbentő lírai pillanat, a kereskedés költészete, kifinomult, mint amikor két hímoroszlán lépeget nesztelenül a kincs, a nőstény körül. Nincs hangos szó, csak sejtelmes sugalmazások érintenek meg bennünket, mégis pontosan tudjuk, hogy élet-halál harc ez: sorsdöntő pillanat, a súlyos arany és a légies briliáns cseréje. Hajoljunk meg Mokos Attila alakítása előtt is.

Máskor meg a tudatos harsányság a domináns elem, Nyikoláj és a kortalan Csöpi pillanatai ezek. Míg Skronka elemi erővel ajándékoz meg bennünket mind a militáris, mind az oligarchális hatalom ellenszenves, mégis kivédhetetlen, s mindennapjainkba beférkőzött adományával, addig Bandor Éva az önzés igenlésének nagymesterévé válik minden rézzenésében, kalaplevétel a színészi megvalósítás előtt.

Tarzan, / Kátai István m.v / az utalások szerint rablógyilkos és strici, egy kicsit alul volt komponálva. Kátai eljátszotta a nem tudta, hogy mit, bejött és kiment, mint háromszoros lúzer, nem tűnt a környék rémének, nem verte a kurváit, nem tett semmit.

Imi / Aranyosi Zsolt m.v./ törekenységével, halkszavúságával nem sugallja azt, hogy Monori nyomdokaiba lépett és életvitelét magáévá tette. Egy pillanatra megroggyan az arny- és a ráneheződő örökség súlya alatt. Ahogy kimegy a színpadról úgy, tűnik, mintha végleg távozna, s maga mögött hagyná monori világát, a piacot.

A beszélő szerepet kapott még Bernáth Tamás és nagy László, mint detektívek és ávósok, de, mert sem a dramaturg, sem a rendező nem vette komolyan a figurákban rejlő tragikomikus lehetőséget, jelenéseik akkor is a geg szintjén maradtak, ha éppen vért ontottak. A korrumpálható mentőorvost szerepét Németh Istvánra osztották, alakításra lehetőséget nem kapott, a feszültség növelésére szánt időt jól kitöltötte.

A díszletet s a jelmezeket egyaránt Sánta Borcsa m.v. jegyzi. A piac állandóságát és a jövőbe mutató perspektivikus megjelenítés ötletes, ennek ócska deszkákból való felépítése is az. Amikor ugyanez a tér Monoriék lakása is, akkor egy kicsit a hajléktalanok erdei szálláshelyét sejteti. Monori ennél azért rátartibb.

A jelmezek ennél jóval több bizonytalanságot hordoznak magukban. Nem csupán olyan esetekben, mint. Pl. a szovjet katonák ingujjban való bevonulása, /a roham után majd visszazsaladnak a pufajkáért, meg az usankáért/ hanem főként akkor, amikor értesülünk

róla, hogy az idő időközben haladt / Skultéti: „ úgy állok, hogy húsz esztendeje mentem ki, .../ mondenki valamiképpen korosodott. Az még el is üti, hogy Monori húsz évig hord egy lovagló nadrágot, az viszont kétségbe ejtő, hogy többek között a felesége sem vált ruhát. Érttem, íért ne érteném az állandóságra való törekvést... mint minden szájbarágott íge, ez is hiteltelenné válik.

A zene, s a zenekar teljes mértékben követte a történéseket, ragyogó teljesítményt nyújtottak.

Az előadás leggyengébb láncszeme a dramaturgiai munka volt: Bereményi ugyan átírta színpadra az Eldorádót, de a cselekményt meghatározó események zömmel a játéktéren kívül történtek meg.

Bagó Bertalan tisztességes rendezői munkát végzett, az első felvonást kézben tartotta, a másodikban sajnos ott érvényesült maradéktalanul a szándéka, ahol meg kellett volna beszélni a játék értelmét. S itt nem csupán Karola szerepének félreértelmezésére gondolok, de szembe tűnt Monori magánya, Gombacsik , Tulipán esetlegessége, s vesézhetnének tovább az eseményeket. Nem érdemes, mert összességében jó előadást teremtett, mindössze annyit jegyeznek meg, hogy, ha kilóra áruljuk az almát, nem árt, ha van a kezünk ügyében egy mérleg.

Kedveltem az Az arany ára című előadást. Kedveltem a társulat minden játszó és egyéb módon közreműködő tagját, mert emberfeletti munkát végeznek. A 14 tagú társulat. / ide számoljuk az igazgatót, a főrendezőt, s az anyasági szabadságon lévő színésznőt is/ tagjai szinte minden előadásban szerepelnek. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a próbafolyamatok végére elfáradnak, elveszítik szellemi frissességüket. Gondoljunk rájuk szeretettel.

- soóky -

4